

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

1/2015

ročník/volume 25

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 8

Typ článku/Type of article: informácia/information

Strany/Pages: 63 – 68

Dátum vydania/Publication date: 15. január 2015/January 15, 2015

Informácia/Information

**ZISŤOVANIE O PRÍJMOCH A ŽIVOTNÝCH PODMIENKACH V KONTEXTE
MODERNIZÁCIE SOCIÁLNYCH ŠTATISTÍK**
Postrehy z workshopu a konferencie štatistikov v Lisabone, október 2014

**STATISTICS ON INCOME AND LIVING CONDITIONS IN THE CONTEXT
OF THE MODERNIZATION OF SOCIAL STATISTICS**
**Remarks from the workshop and conference of statisticians in Lisbon,
October 2014**

Cieľom modernizácie sociálnych štatistík, ktorá rezonuje na európskej úrovni od roku 2011, je zmena systému získavania údajov pre všetky sociálne štatistiky. Sprevádza ju racionalizácia zisťovaní tzv. modularizáciou, t. j. rozdelením sociálnych zisťovaní do menších blokov podľa ich typu, zamerania, veľkosti výberovej vzorky, frekvencie a pod. Následne sa plánuje zaviesť tzv. pilierový prístup založený na dvoch hlavných (pilierových) zisťovaniach – *výberovom zisťovaní pracovných síl (VZPS)* a *zisťovaní o príjmoch a životných podmienkach (EU SILC)*. Všetky ostatné sociálne zisťovania by sa optimalizovaným spôsobom kombinovali vždy s niektorým zo spomínaných pilierových zisťovaní.

Modernizácia sociálnych štatistík spočíva predovšetkým v efektívnejších štatistických procesoch, v ich vzájomnom prepojení a možnosti dopĺňania potrebných údajov z viacerých zdrojov. Všetky tieto opatrenia smerujú k lepšiemu uspokojovaniu stále sa zvyšujúcich požiadaviek a potrieb používateľov dát. Vzhľadom na to, že jedným z dvoch pilierových zisťovaní bude aj EU SILC, v rámci Európskeho štatistického systému (ESS) sa pripravuje jeho *revízia*. Ide o významnú udalosť, ktorá bola v Lisabone koncom októbra minulého roku témou workshopu spojeného s konferenciou štatistikov špecializujúcich sa na zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach. Obe podujatia usporiadal Eurostat v spolupráci s pracovnou skupinou analyzujúcou zisťovanie EU SILC (Net-SILC2) a Portugalským štatistickým úradom (INE).

Príspevky, ktoré odzneli v rámci workshopu, prezentovali poznatky a skúsenosti jednotlivých národných štatistických úradov s rôznymi oblasťami výberového zisťovania EU SILC v kontexte pripravovanej revízie. Program workshopu bol rozdelený do 5 sekcií a záverečného diskusného panelu. Sekcie sa zaoberali nasledujúcimi témami:

1. Longitudinálny komponent

Zisťovanie EU SILC je pravidelným ročným zisťovaním s tzv. 4-ročným rotujúcim panelom výberovej vzorky. V praxi to znamená, že v roku zisťovania sa oslovujú tri štvrtiny domácností z predchádzajúceho roka a jedna štvrtina domácností predstavuje úplne nový náhodný výber. Týmto spôsobom získavame aj na Slovensku nielen databázu ročných údajov prislúchajúcu k roku zisťovania, ale aj tzv. longitudinálnu databázu. Tvoria ju údaje o domácnostiach, ktoré opytovatelia v rámci zisťovania EU SILC navštívili v rovnakom čase štyri po sebe nasledujúce roky.

V súčasnosti prebieha medzi členskými krajinami Európskej únie diskusia o predĺžení panelu v zisťovaní EU SILC zo 4 na 6 rokov. Zdôrazňujú sa potenciálne

výhody pre analýzu dynamiky chudoby, ale aj možné nedostatky týkajúce sa kvality údajov. Najväčším problémom sa javí selektívne oslabovanie vzorky pri viacročných paneloch.

Na workshope v Lisabone predstavili svoje skúsenosti so zisťovaniami s väčšou dĺžkou panelu zástupcovia štatistických úradov z Francúzska a Veľkej Británie.

2. Spôsoby zberu údajov

V sociálnych štatistikách existuje niekoľko možných spôsobov zberu údajov. Na Slovensku v zisťovaní EU SILC používame v súčasnosti len metódu PAPI (*Paper And Pencil Interviewing*), ktorou sa získavajú údaje prostredníctvom osobného rozhovoru opytovateľa s respondentom. Odpovede sa zaznamenávajú do papierového dotazníka.

V roku 2015 začne Štatistický úrad SR testovať zber údajov aj pomocou metódy CAPI (*Computer Assisted Personal Interviewing*). Táto metóda je podobná metóde PAPI, rozdiel je len v tom, že odpovede respondentov sa zaznamenávajú pomocou tabletov alebo laptopov priamo do počítačového programu.

Na workshope v Lisabone predstavili svoje skúsenosti s mixovým spôsobom zberu údajov zástupcovia Štatistického úradu Dánska, ktorý používa kombináciu CAPI a CAWI (*Computer Assisted Web Interviewing*). Údaje sa získavajú elektronicky pomocou on-line dotazníkov.

Skúsenosti so zmenou spôsobu zberu údajov prezentovali na workshope zástupcovia Talianskeho štatistického úradu. Taliansky štatistický úrad využil prvýkrát mixový spôsob zberu údajov PAPI a CAPI v zisťovaní EU SILC v roku 2011. Táto zmena si vyžiadala nielen vytvorenie novej siete opytovateľov, ale aj nové metodologické postupy. V príspevku boli prezentované výhody a nevýhody týchto spôsobov zberu údajov. Nový spôsob by mal viesť k zlepšeniu kvality údajov, včasnosti a redukcii nákladov.

3. Regionalizácia

Vo všeobecnosti platí, že údaje získané z výberových zisťovaní musia spĺňať určité požiadavky z hľadiska svojej presnosti a kvality. Veľkosť výberových súborov často bráni prezentácii niektorých dôležitých výsledkov v podrobnejšom členení. Význam regionálnych ukazovateľov však narastá, a preto sa regionalizácia zisťovania EU SILC dostala medzi priority pripravovanej revízie.

Jednou z možností, ako poskytovať regionálne údaje, je rozšírenie výberových vzoriek. Veľká finančná náročnosť robí však túto možnosť nepoužiteľnú v praxi. So záujmom sa preto na workshope stretli predstavy o využití regionálnych odhadov indikátorov chudoby založených na kalibračnej technike, ktoré prezentovali zástupcovia zo Štatistického úradu vo Francúzsku. Ako ďalšia možnosť regionalizácie dajú sa javiť spájanie údajov z viacerých rokov a odhady pomocou priemerov. Na Slovensku sa nateraz zmena nechystá, pretože z analýzy údajov vyplýva, že veľkosť vzorky i typ výberu sú pri zisťovaní EU SILC v súčasnosti dostatočné na poskytovanie hlavných údajov do úrovne NUTS 3 (kraje), čo požiadavkám Eurostatu plne vyhovuje.

4. Včasnosť

V roku 2013 Eurostat predložil návrh akčného plánu týkajúci sa včasnosti poskytovania údajov zo zisťovania EU SILC, ktorý získal všeobecnú podporu všetkých krajín EÚ. Eurostat v roku 2014 ponúkol na tento účel národným štatistickým úradom finančnú podporu vo forme grantov. Aj Štatistický úrad SR sa zapojil do grantového projektu. Výstupom z neho bude metodologický opis postupov na zrýchlenie a automatizáciu určitých fáz spracovania údajov. Týka sa najmä zlepšenia imputačných postupov a váhových procedúr s cieľom zabezpečiť skorší prenos údajov zo zisťovania EU SILC do Eurostatu.

V súvislosti so včasnosťou dát zástupcovia štatistických úradov v Dánsku a vo Fínsku predstavili na workshope možnosti použitia predbežných údajov o príjmoch z národných registrov. Zástupcovia Českého štatistického úradu analyzovali porovnanie poskytnutých predbežných a finálnych údajov zo zisťovania EU SILC v Českej republike.

5. Metodológia

Poslednou témou workshopu bola optimalizácia metodológie zisťovania EU SILC najmä z hľadiska premenných. Dôležitou súčasťou výstupov je analýza príjmovej situácie obyvateľstva v jednotlivých krajinách cez poskytované príjmové premenné. Nariadenie EU SILC nevyžaduje v súčasnosti vyšší stupeň agregácie týchto príjmových položiek. Komplexné modely na hlbšiu analýzu blahobytu a príjmovej situácie obyvateľstva, ktoré sa v poslednom čase požadujú od tvorcov politik a analytických výskumníkov, obsahujú často podrobnejšie informácie o štruktúre príjmových premenných, ako v súčasnosti poskytujú oficiálne údaje z EU SILC.

Zástupcovia Rakúskeho štatistického úradu prezentovali na workshope niekoľkoročné skúsenosti z poskytovania podrobnejších údajov o príjmoch ich národnému ministerstvu práce (na účely projektu s názvom Mikrosimulácia sociálnych reforiem) a univerzite v Essexe na mikrosimulačný projekt EUROMOD. Na projekte univerzity v Essexe participuje aj Slovensko, ktoré má tiež s poskytovaním podrobnejších údajov o príjmoch dlhoročné skúsenosti. Štatistický úrad SR od začiatku zisťovania EU SILC (od roku 2005) poskytuje podrobnejšie databázy ministerstvu financií, ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny a v posledných rokoch ich využíva aj Rada pre rozpočtovú zodpovednosť. Na základe údajov EU SILC pripravuje mikrosimulačný model slovenského daňového a sociálneho systému.

Z ďalších prezentácií v tejto sekcii zaujali skúsenosti Talianskeho štatistického úradu s pokročilejšími štatistickými technikami vhodnými na prepájanie rôznych zdrojov údajov. Prepojením údajov zo zisťovania EU SILC 2012 a HBS (rodinné účty) 2011 vytvorili integrovanú databázu, ktorá obsahovala okrem detailných informácií o príjmoch a životných podmienkach z EU SILC aj informácie o výdavkoch a spotrebe domácností zo zisťovania HBS.

Po jednodňovom workshope pokračovalo stretnutie štatistikov a výskumníkov dvojdňovou konferenciou, ktorá nadväzovala na predchádzajúce tri odborné konferencie zamerané na zisťovanie EU SILC – v *Helsinkách (2006)*, vo *Varšave (2010)* a *Viedni (2012)*.

Konferencia v *Lisabone* sa skladala zo šiestich tematicky odlišných sekcií.

1. Metódy a koncepty – príjmy, výdavky a zdieľanie zdrojov

V rámci prvej sekcie zameranej na metódy a koncepty merania hlavných ukazovateľov v zisťovaní EU SILC zástupcovia národných štatistických úradov prezentovali najmä rôzne prístupy k meraniu chudoby a bohatstva.

Predstavitelia Štatistického úradu vo Fínsku vystúpili s analýzou, ktorá sa zameriavala na výskyt vysokých príjmov v zisťovaní EU SILC a ich vplyv na meranie bohatstva. Kolegovia zo Štatistického úradu vo Veľkej Británii porovnávali odhady chudoby pomocou príjmov, výdavkov a materiálnej deprivácie. Zástupcovia zo Štatistického úradu vo Francúzsku poskytli analýzu zdieľania príjmov v rámci domácnosti medzi mužom, ženou a ich deťmi a meranie chudoby pri nerovnomernom rozdelení príjmov domácností.

2. Metódy a koncepty – vzdelanie a rovnosť príležitostí

V druhej sekcii zaujali vystúpenia výskumníkov z Nemecka a Luxemburska, ktorí analyzovali vplyv vzdelania a socioekonomických podmienok rodičov v detstve na možný prenos znevýhodnení na deti a rodiny v súčasnosti. Zástupcovia výskumnej sféry z Luxemburska predstavili vývoj rovnosti príležitostí v krajinách EÚ. Zaujali tiež rozdiely v systéme zberu dát medzi jednotlivými krajinami Európskej únie, na ktoré vo svojom príspevku upozornili zástupcovia Rakúskeho štatistického úradu a univerzity v Štokholme.

3. Indikátory príjmovej chudoby, perzistentnej chudoby a rizika chudoby a sociálneho vylúčenia

Tretia sekcia bola zameraná na rôzne indikátory chudoby, ktoré sa dajú vypočítať z údajov zisťovania EU SILC.

Indikátor *príjmovej chudoby* vyjadruje podiel obyvateľov, ktorých príjem je nižší ako národná hranica chudoby. Ide o tzv. relatívny koncept merania chudoby, pretože hranica chudoby nie je pevne stanová hodnota, ale každoročne sa vypočítava z údajov EU SILC pre každú krajinu osobitne. Indikátor teda vyjadruje mieru „chudobného“ obyvateľstva v daných krajinách v porovnaní s celkovou príjmovou situáciou obyvateľstva v konkrétnej krajine a príslušnom roku.

Indikátor *perzistentnej chudoby* sa vypočítava z longitudinálneho komponentu zisťovania EU SILC. Sleduje vývoj „chudobného“ obyvateľstva počas 4 rokov (dĺžka panelu v zisťovaní) a vyjadruje podiel obyvateľov, ktorí boli v riziku chudoby počas celého sledovaného obdobia.

Indikátor *miera rizika chudoby a sociálneho vylúčenia* je najkomplexnejší ukazovateľ a vychádza z tzv. multidimenzionálneho prístupu k meraniu chudoby. Vyjadruje podiel ľudí, ktorí sa nachádzajú v príjmovej chudobe alebo sú materiálne deprivovaní (nemôžu si dovoliť niektoré predmety dlhodobej spotreby), alebo žijú v domácnostiach s nízkou pracovnou intenzitou (prevládajú nezamestnaní).

Všetky tri spomínané indikátory analyzovali vo svojich vystúpeniach zástupcovia výskumných oblastí z Luxemburska, Veľkej Británie a Európskej komisie. V centre ich pozornosti bol vplyv zloženia domácnosti na mieru príjmovej chudoby so zameraním na rodiny s deťmi, vplyv oslabovania longitudinálneho komponentu na

indikátor perzistentnej chudoby a dynamika a zmeny na trhu práce v súvislosti s dynamikou chudoby.

4. Chudoba a zamestnanosť

Chudoba v previazanosti na zamestnanosť bola ďalšou z dominantných tém lisabonskej konferencie. Za inšpirujúcu možno považovať prezentáciu zástupcov Štatistického úradu vo Francúzsku, ktorí poskytli analýzu úrovne indikátora *nízkej pracovnej intenzity* domácností a porovnávali ho v krajinách EÚ v dlhšom časovom horizonte. Zástupcovia z Národnej banky Talianska podrobili indikátor nízkej pracovnej intenzity miernej kritike. Poukázali na jeho nedostatky a navrhli jeho zlepšenie. Výskumníci z Veľkej Británie predstavili možné metódy na blízke predpovede (tzv. nowcasting) a odhady indikátora *chudoby a nízkej pracovnej intenzity*.

5. Lepšie monitorovanie a pochopenie materiálnej deprivácie

Piata sekcia bola venovaná indikátoru *miera materiálnej deprivácie*. Pojem *deprivácia* vyjadruje vo všeobecnosti pocit nedostatočného uspokojenia potrieb domácnosti a jej členov. Indikátor *miera materiálnej deprivácie* je definovaný ako podiel populácie, ktorá čelí vynútenému nedostatku v aspoň 3 z 9 položiek týkajúcich sa neočakávaných výdavkov, rôznych finančných úhrad či vybavenosti domácnosti predmetmi dlhodobej spotreby. Stretávame sa aj s pojmami ako *miera závažnej*, resp. *extrémnej* materiálnej deprivácie, ktoré sú definované ako podiel populácie, ktorá čelí vynútenému nedostatku v aspoň 4 z 9, resp. 5 z 9 položiek materiálnej deprivácie.

Výskumníci z Veľkej Británie a Luxemburska vo svojom príspevku analyzovali vplyv veľkej hospodárskej a finančnej krízy na vývoj materiálnej deprivácie v krajinách Európskej únie a tiež longitudinálny vývoj materiálnej deprivácie v EÚ. V ďalšom príspevku sa výskumníci z Veľkej Británie zamerali na analýzu multidimenzionálneho merania chudoby.

6. Zlepšenie monitorovania sociálneho rozmeru v EÚ: budúcnosť zisťovania EU SILC v tejto oblasti

Rokovanie poslednej sekcie prinieslo informácie o plánovanom budúcom vývoji zisťovania EU SILC v kontexte zlepšenia meraní zmien v metodike sociálnych ukazovateľoch EÚ. Zástupcovia Eurostatu a Európskej komisie predstavili možnosti využitia zisťovania EU SILC na posilnenie dátovej základne pre potreby tvorcov politik. Výskumníci z Veľkej Británie prezentovali možnosti, ako presnejšie merať chudobu a bohatstvo v krajinách EÚ.

Záver

Hlavným cieľom workshopu bola výmena najlepších skúseností medzi jednotlivými štátmi, v ktorých sa realizuje zisťovanie EU SILC (v súčasnosti 31 európskych krajín). Pre autora tohto článku boli najcennejšie informácie o rôznych spôsoboch zberu údajov. Slovensko bude v roku 2015 testovať v zisťovaní EU SILC CAPI spôsob zberu údajov v kombinácii s doterajším PAPI spôsobom. Vzhľadom na to, že v najbližších dvoch rokoch Štatistický úrad SR plánuje v rámci grantového projektu otestovať aj predĺženie longitudinálneho panelu na 6 rokov, prínosom boli aj prezentované skúsenosti štatistických úradov vo Francúzsku a Veľkej Británii z realizácie zisťovania využívajúceho väčšiu dĺžku panelu výberovej vzorky.

Konferencia v Lisabone poskytla dôležitý prehľad o tom, kto a ako využíva údaje zo zisťovania EU SILC. V tejto súvislosti boli podnetné nielen vystúpenia zástupcov jednotlivých národných štatistických úradov a Eurostatu, ale najmä prezentácie výskumníkov a tvorcov politik z jednotlivých krajín Európskej únie. Na konferencii sa otvorene diskutovalo aj o metodických problémoch, na ktoré poukazujú používatelia dát, o návrhoch na zlepšenie zisťovania EU SILC a niektorých indikátoroch, ktoré sa tvoria z údajov tohto zisťovania. Obe odborné podujatia boli spojené aj s novými kontaktmi a prehlbovaním doterajších, čo tiež môže prispieť k úspešnej revízii zisťovania EU SILC, ktorá je predpokladom jeho modernizácie.

RÓBERT VLAČUHA
Štatistický úrad SR